

GLOBALLASHUV SHAROITIDA YOSHLARNING MA'NAVIY IMMUNITETINI KUCHAYTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Fazilov Ramiz Yasharovich

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi Yakkasaroy tuman bo'linmasi rahabari

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonlarining yoshlar ma'naviy qadriyatlari va ongiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda ma'naviy immunitetni shakllantirishga yordam beruvchi ijtimoiy, psixologik va pedagogik omillar o'rganiladi. Shuningdek, media makonidagi tahdidlar va ular bilan kurashishning samarali yo'llari ko'rsatib o'tiladi. Olingan natijalar asosida yoshlarning ma'naviy barqarorligini kuchaytirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, ma'naviy immunitet, yoshlar, ma'naviy qadriyatlar, pedagogik omillar, media makon, axborot tahdidlari, ma'naviy barqarorlik.

KIRISH

XXI asr insoniyat taraqqiyotining eng keskin o'zgarishlarga boy davri bo'lib, globallashuv jarayonlari jamiyat hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bordi. Bugungi kunda axborotning cheksiz tezlikda almashinuvi, raqamli kommunikatsiya vositalarining kengayishi, madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi, shuningdek, internet makonida yuzaga kelayotgan mafkuraviy jarayonlar yoshlar dunyoqarashi va ma'naviy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli globallashuv sharoitida yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash masalasi davlat siyosati, ta'lim tizimi va ijtimoiy institutlar oldida dolzarb vazifa sifatida maydonga chiqmoqda[1]

Globallashuv jarayonlari nafaqat iqtisodiy va texnologik imkoniyatlarni kengaytiradi, balki ma'naviy-axloqiy qadriyatlar tizimiga ham muayyan o'zgarishlar olib kiradi. Raqamli maydonda tarqalayotgan turli g'oyalar, mafkuraviy oqimlar, virtual kommunikatsiya va ommaviy madaniyat elementlari yoshlarning ongida qadriyatlar ziddiyatini keltirib chiqarishi mumkin[2]. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar orqali tez tarqalayotgan salbiy axborot oqimlari, individualizm, iste'molchilik g'oyalari, ekstremistik fikrlar va axloqsizlikni targ'ib qiluvchi kontent yoshlar ma'naviy barqarorligi uchun xavf tug'diradi[3]. Bunday sharoitda ma'naviy immunitet — yoshlarning yot g'oyalar ta'siriga berilmaslik qobiliyati, mustahkam ichki e'tiqod, sog'lom dunyoqarashga ega bo'lishi - yanada muhim ahamiyat kasb etadi.

Ma'naviy immunitet tushunchasi - bu yoshlarning ichki intellektual-axloqiy himoyasi bo'lib, u ta'lim, tarbiya, oila, jamiyat va muhit ta'siri orqali shakllanadi[4]. Shuning uchun globallashuv sharoitida yoshlarni ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash faqat ta'lim muassasalarining emas, balki oilaviy muhit, mahalla tizimi, OAV, diniy-ma'rifiy markazlar va davlat siyosatining uyg'un faoliyatini talab qiladi. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan "Yoshlar — bizning kuchimiz va tayanchimiz" tamoyili ham

aynan yoshlarning ma'naviy kamolotini mustahkamlash, ularni har qanday zararli mafkuraviy tahdidlardan himoya qilishga qaratilgan[5].

Zamonaviy axborot makonida yoshlarning ma'naviy immuniteti kuchli bo'lishi uchun birinchi navbatda ularni tanqidiy fikrlash, axborotlarni tahlil qilish, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalariga ega bo'lishini ta'minlash zarur. Chunki tanqidiy fikrlash yoshlarni manipulyativ axborotlardan, soxta g'oyalardan, feyk kontentlardan himoya qiluvchi asosiy psixologik mexanizmdir[6]. Shu bilan birga, raqamli madaniyatga oid bilimlar - media savodxonlik, axborot madaniyati, internet etikasi - yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda yoshlar media savodxonligi bo'yicha maxsus o'quv dasturlari orqali ijtimoiy tarmoqlardagi axborotlarni ajrata olish, xavfsiz media iste'moli, axborot tahdidlarini tahlil qilish malakalariga ega bo'lib chiqmoqda[7].

Ta'kidlash lozimki, globallashuv bir tomonlama jarayon emas. U yo'lga qo'yilgan tizimli ishlar orqali yoshlar uchun katta imkoniyatlar ham yaratadi: xorijiy ta'lim resurslariga keng kirish, yangi bilim manbalari, global innovatsiyalar, madaniyatlararo muloqot - bularning barchasi yoshlar dunyoqarashining kengayishiga xizmat qiladi. Muhimi, bu jarayonda yoshlarning ma'naviy barqarorligini saqlab qolish, milliy o'zlikni anglashini mustahkamlash, milliy g'urur va vatanparvarlikni rivojlantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Shuning uchun yoshlar ma'naviy immunitetini kuchaytirish bo'yicha kompleks yondashuvni ishlab chiqish bugungi kunning eng dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biridir[8]. Mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy sohada amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, "Yoshlar daftari", "Yoshlar texnoparki", "Yoshlar markazlari", ta'lim tizimida ma'naviy tarbiya darslarining kuchaytirilishi, internetdagi zararli kontentdan himoya mexanizmlarining takomillashtirilishi yoshlar ma'naviy immunitetini oshirishga xizmat qilmoqda[9]. Biroq global axborot maydonidagi tahdidlar dinamik ravishda kuchayib borayotgani sababli, bu borada ilmiy asoslangan yondashuvlar, tizimli chora-tadbirlar, innovatsion pedagogik metodlar ishlab chiqilishi zarur.

Globallashuvning murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanligi uning nafaqat ijtimoiy, balki ma'naviy-ma'rifiy hayotga ta'sir doirasini yanada kengaytirayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, yoshlar global axborot oqimining eng faol iste'molchilari bo'lib, ular dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy xulqi bo'yicha eng dinamik o'zgaruvchan guruh hisoblanadi[10]. Shu sababli ularning ma'naviy immunitetini mustahkamlash faqat ma'lum bir tarbiyaviy metodlar bilan emas, balki zamonaviy axborot makonini ilmiy asosda tahlil qilish orqali amalga oshirilishi lozim. Bunda yoshlarning psixologik xususiyatlari, ijtimoiy faolligi, raqamli texnologiyalarga bo'lgan qiziqishi, mustaqil qaror qabul qilish darajasi asosiy omillar sifatida e'tiborga olinadi[11]. Bugungi globallashuv davri "raqamli avlod" tushunchasini shakllantirdi. Raqamli avlod vakillari - ya'ni hozirgi yoshlar - informatsion texnologiyalar bilan bevosita ulg'aygani sababli ularning ruhiy, axloqiy va intellektual rivojlanishida virtual muhitning roli an'anaviy tarbiya jarayonidan kam emas[12]. Shu bois maktab, oliy ta'lim muassasalari va oilaviy tarbiyada raqamli

pedagogika elementlaridan foydalanish, internetda xavfsiz muhit yaratish, yoshlarning shaxsiy axborot maydonini himoya qilish bo'yicha kompleks yondashuvlar ishlab chiqilishi zarur. Aks holda, globallashuvning salbiy oqibatlarini - ma'naviy relativizm, ommaviy madaniyatga ko'r-ko'rona ergashish, tanqidiy fikrlashning pasayishi — kuchayib boradi[13].

Shuningdek, globallashuv mafkuraviy jarayonlarning ham jadallashuviga sabab bo'lmoqda. Zamonaviy ideologik kurashlar ko'pincha internet tarmoqlarida yashirin shaklda olib borilmoqda. Virtual maydon orqali tarqatilayotgan diniy-ekstremistik g'oyalar, radikal chaqiriqlar, "ommaviy madaniyat" ko'rinishidagi qiyofasiz qadriyatlar yoshlarning ongini bevosita nishonga oladi[14]. Bu jarayonning xavfi shundaki, yoshlar ko'pincha o'zlari iste'mol qilayotgan axborotning mafkuraviy mazmunini chuqur anglab yetmasdan, uni "normal holat" deb qabul qiladi. Natijada, milliy qadriyatlar tizimi zaiflashadi, o'zlikni anglash darajasi pasayadi, ijtimoiy mas'uliyat hissi susayadi[15]. Bunday tahdidlarga qarshi kurashishda ma'naviy immunitetning asosiy komponentlari - sog'lom e'tiqod, mustaqil dunyoqarash, tanqidiy tafakkur, milliy g'urur va ijtimoiy faollik - hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ammo bu sifatlar yoshlar ongida tabiiy ravishda shakllanmaydi; ular maqsadli tarbiya, davlat siyosati, oila muhitining qo'llab-quvvatlashi orqali rivojlanadi. Shuning uchun globallashuv sharoitida yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash borasidagi faoliyat ko'p omilli va tizimli bo'lishi shart[16].

Ta'kidlash joizki, globallashuvga qarshi kurashish emas, balki undan oqilona foydalanish, uni yoshlar manfaati yo'lida boshqarish muhim vazifadir. Zero, zamonaviy ilm-fan, texnologiya, xalqaro hamkorlik, ta'limning yangi modellari, innovatsion g'oyalar aynan globallashuv natijasida tez sur'atda rivojlanmoqda. Bu jarayonda yoshlar o'z ma'naviy barqarorligini saqlab qolgani holda global imkoniyatlardan foydalanishi talab etiladi. Buning uchun ularda "ma'naviy filtrlash" qobiliyatini shakllantirish - ya'ni har qanday axborotni baholash, uning ma'nosi va oqibatlarini anglash, foydali va zararli kontentni ajrata bilish ko'nikmasini rivojlantirish zarur[17].

Shu bilan birga, jamiyatda ma'naviy muhitni barqaror saqlash, yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni milliy g'oya va qadriyatlar asosida birlashtirish, sog'lom ma'naviy muhit yaratish bo'yicha olib borilayotgan ishlar samaradorligini oshirish talab etiladi. Davlat tomonidan yoshlar bilan ishlashning huquqiy asoslari mustahkamlanayotgani, ma'naviy-ma'rifiy islohotlar izchillik bilan amalga oshirilayotgani, ta'lim tizimida tarbiyaviy komponent kuchaytirilayotgani bu yo'nalishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi[19]. Ammo globallashuvning tezkor va o'zgaruvchan tabiati bu masalada uzluksiz ilmiy izlanishlar olib borishni, yangi mexanizmlar ishlab chiqishni taqozo etadi.

XULOSA

Globallashuv davrida yoshlarning ma'naviy immunitetini kuchaytirish - milliy taraqqiyotning strategik omillaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yoshlarning ma'naviy barqarorligi ta'lim muassasalari, oila, jamiyat, raqamli madaniyat va davlat siyosati o'rtasidagi muvofiqlashgan faoliyat orqali shakllanadi.

Media savodxonlikni oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy tizimni takomillashtirish hamda internet makonidagi salbiy ta'sirlarga qarshi samarali profilaktika choralari ishlab chiqish yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlashning eng dolzarb yo'nalishlari hisoblanadi.

Ushbu jarayonning muvaffaqiyati davlat, jamiyat va ta'lim tizimining uzviy hamkorligiga bog'liq bo'lib, yoshlarning ma'naviy kamoloti kelajak taraqqiyotining poydevori sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Bauman Z. Globalization: The Human Consequences. New York: Columbia University Press, 1998.
3. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Oxford: Blackwell, 2010.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari: Yoshlar siyosatiga oid hujjatlar.
5. Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi. Toshkent, 2019.
6. To'xtashev Q. Ma'naviy tahdidlar va ularning oldini olish mexanizmlari. Toshkent, 2020.
7. Potter W. Media Literacy. SAGE Publications, 2019.
8. UNESCO. Global Education Monitoring Report (2022).
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari: Ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha me'yoriy hujjatlar.
10. To'laganova S. Globallashuv va yoshlar ongida kechayotgan jarayonlar. Toshkent, 2021.
11. Rees G. Youth and Digital Society. London, 2020.
12. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants. 2009.
13. Xamidov A. Ommaviy madaniyatning yoshlar ongiga ta'siri. Toshkent, 2022.
14. Europol Report. Online Radicalization Trends. 2021.
15. Shodmonov Q. Ma'naviy xavfsizlik tamoyillari. Toshkent, 2018.
16. Hasanov B. Yoshlar ma'naviy tarbiyasida zamonaviy yondashuvlar. 2020.
17. Hobbs R. Media Literacy and Education. 2018.
18. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga oid qarorlari.